

Artur Paczyna

Salamonowie z Połomi

Rocznik Muzeum "Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie" 4, 138-166

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Salamonowie z Połomi

Artur Paczyna

Górnośląskie Towarzystwo Genealogiczne „Silius Radicum”

Wprowadzenie

Przyznane w ramach konkursu organizowanego przez Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” pod nazwą „Rekonstrukcja i archiwizacja genealogii rodzin zamieszkujących wsie Górnego Śląska – edycja II” środki na realizację badań poświęconych dziejom chłopskiego rodu Salamonów, pozwoliły na przeprowadzenie kwerendy archiwalnej¹, której wyniki zostały przedstawione w niniejszym artykule. Należy wskazać, że z powodu bogatego materiału źródłowego oraz zakreślonych ram czasowych na realizację zadania, niniejsza praca może stanowić jedynie przyczynek do dalszych badań, które pozwolą na monograficzne ujęcie zagadnienia. Odszukane, zebrane i opracowane źródła, pozwoliły odtworzyć dzieje zamieszkującej we wsi Połomia na Górnym Śląsku wybranej gałęzi rodu Salamonów w okresie od 1. połowy XVIII wieku do początku XX wieku.

■ 1 Decydujący wpływ na kształt pracy miały kwerendy przeprowadzone w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach (zesp. Połomia Nawiedzenia NMP; zesp. Mszana św. Jerzego; Jastrzębie Górne, zesp. św. Katarzyny; zesp. Łagiewniki św. Jana Nepomucena) oraz w Archiwum Państwowym w Katowicach (zesp. 2483 USC w Chropaczowie, zesp. 2484 USC w Lipinach, zesp. 2485 USC w Świętochłowicach, zesp. 751 USC w Łagiewnikach).

Pierwsze wzmianki o Salamonach z Połomi pochodzą z 1. połowy XVIII wieku, gdy byli już znaczącym rodem chłopskim. Z pewnością zamieszkiwali te tereny już w XVII wieku, jednakże z uwagi na brak źródeł nie możemy określić dokładnie, kiedy osiedlili się na ziemi wodzisławskiej. Salamonowie byli kmieciami, wolnymi zagrodnikami i zagrodnikami. W wiejskiej hierarchii społecznej zajmowali środkowe miejsce. Dzięki zawierającym koligacjom, starali się rozszerzać areal ziemi oraz podnosić pozycję społeczną i zamożność. Z czasem, w wyniku inspirowanej przez pruskich ziemian celowej działalności państwa pruskiego, mającej na celu rugowanie z ziemi chłopów, ich pozycja społeczna stopniowo pogarszała się i stawali się chałupnikami lub robotnikami rolnymi. Gdy postępującej pauperyzacji nie powstrzymało wchodzenie w koligacje z okolicznymi rodzinami czy podejmowanie najemnej pracy zarobkowej na miejscu, niektórzy z nich wyemigrowali w końcu XIX wieku za chlebem na „Czarny Śląsk”, żeby podjąć pracę w kopalniach i hutach.

Dzięki archiwaliom mogliśmy wskazać, czym trudnili się Salamonowie, a także określić ich pozycję społeczną w środowisku wiejskim oraz status materialny, wraz ze zmianami, spowodowanymi zarówno czynnikami zewnętrznymi (zmianami gospodarczymi i polityką państwa pruskiego), jak i zawieranymi przez nich koligacjami. Szczególnie przydatne w badaniach w tym zakresie okazały się księgi metrykalne parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Połomi. W artykule zastosowano polską pisownię imion i nazwisk oraz nazw geograficznych.

Tło historyczne dziejów wsi Połomia

Wieś Połomia została założona w bardzo dogodnym dla rozwoju osadnictwa miejscu. Geograficznie położona w Kotlinie Raciborsko-Oświęcimskiej w południowo-wschodniej części Płaskowyżu Rybnickiego na Wyżynie Śląskiej, z uwagi na dogodne warunki klimatyczne i glebowe oraz szlaki komunikacyjne prowadzące z południa przez Bramę Morawską na Śląsk, potencjalnie dawała duże szanse na pomyślne i dostatnie życie jej mieszkańcom. Przyjmuje się, że początki Połomia sięgają wieku XIII, kiedy Śląsk znajdował się pod panowaniem Piastów, a sama Połomia pod panowaniem księcia opolsko-raciborskiego Władysława, który objął rządy po bezpotomnej śmierci brata Mieszka Otyłego (w 1246 roku). Po raz pierwszy o wsi Połomia, administracyjnie położonej w archidiecezji opolskiej w biskupstwie wrocławskim, źródła pisane wspominają na przełomie XIII i XIV wieku w Księdze uposażeń biskupstwa

wrocławskiego (z około 1290–1305 roku), w rejestrze dotyczącym Ujazdu: „Item in Polom debent esse XXXVII mansi” (Także w Połomi posiadamy 37 gospodarstw)². W tym czasie książę Władysław od dziesięciu lat już nie żył (zmarł w 1281 lub 1282 roku), a księstwo zostało podzielone między jego czterech synów: Kazimierza bytomskiego, Bolka opolskiego, Mieszka cieszyńskiego i Przemysława. Temu ostatniemu przypadło w udziale księstwo raciborskie z Raciborzem, Wodzisławiem (wraz ze wsią Połomia), Rybnikiem, Żorami, Mikołowem i Pszczyną oraz przez krótki okres także z Koźlem (1334–1336). Politycznie – po złożeniu hołdu lennego w latach 1289–1291 przez wszystkich braci królowi Czech Wacławowi II z dynastii Przemyślidów – również księstwo raciborskie wraz z Połomią znalazło się pod berłem królów czeskich. W 1336 roku po bezpotomnej śmierci syna Przemysława – Leszka, król Czech Jan Luksemburski nadał ziemie księstwa raciborskiego księciu opawskiemu Mikołajowi II. W 1377 roku, po śmierci księcia Mikołaja II, ziemie księstwa opawskiego zostały podzielone między jego synów. Okrojone z powodu kłopotów finansowych z Pszczyny, Mikołowa i Żor księstwo raciborskie – z Raciborzem, Wodzisławiem (z Połomią), Karniowem i Bruntalem – przypadło w udziale księciu Janowi I Raciborskiemu z dynastii Przemyślidów. Następca Jana I – Jan II Żelazny, rządzący księstwem od około 1382 roku – nie tylko nie odzyskał utraconych na rzecz księcia cieszyńskiego oraz opolskiego ziem, ale będąc w tarapatkach finansowych musiał zastawić na rzecz tego ostatniego także Karniów i Głubczyce (1385–1422). Choć Jan II Żelazny wierne służył Luksemburgom, to w 1414 roku, pomimo ich niechęci, wsparł Władysława Jagiełłę w wojnie z Zakonem Krzyżackim. Niestety nie wiemy, czy mieszkańcy Połomi wzięli udział w wyprawie wojennej księcia, ale nie można wykluczyć, że część ciężaru związanego z finansowaniem akcji zbrojnej spadła także na ich barki. W tym czasie Czechy były wstrząsane niepokojami religijnymi związanymi z wystąpieniem Jana Husa. Książę raciborski Jan II Żelazny był przeciwnikiem rewolucyjnych idei i herezji. Jego działania, w tym uwięzienie husyckich posłów jadących do Krakowa w 1420 roku, stały się pretekstem do najazdu przez husytów Śląska, który przyniósł pożogę i zniszczenia. Z uwagi na położenie wsi na ważnym szlaku komunikacyjnym, Połomia zapewne podzieliła losy innych śląskich miast i wsi, i została spalona przez husytów.

■ 2 Zob. *Liber Foundationis Episcopatus Vratislaviensis. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, [w:] *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. XIV, hrsg. von H. Markgraf und J. W. Schulte, Breslau 1889, k. 311.

Mapa 1. Mapa Jana Wolfganga Wielanda z 1736 roku (Principatus Silesiae Rattiboriensis nova et exactissima Tabula geographica commonstrans in simul Liberas Dynastias Ples et Bevthen, cum Statu minore Loslav. ex emensurationibus z Połomią)

Źródło: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/148/2619322314/>

Rosnąca pozycja Jagiellonów w Europie Środkowo-Wschodniej nie uszła uwadze władców na Raciborzu. Następca Jana II na tronie książęcym – Mikołaj V, zrezygnował z proczeskiej polityki ojca i politycznie zbliżył się do Polski, zawierając z Kazimierzem Jagiellończykiem w 1447 roku układ o współpracy. W tym czasie Połomię zamieszkiwało 160 mieszkańców³. Waclaw II Raciborski (od 1437 roku książę raciborski) wielokrotnie przebywał w Krakowie na dworze królów polskich: Władysława Warneńczyka i Kazimierza Jagiellończyka, utrzymując z nimi dobre relacje. Synowie Mikołaja V: Jan IV i Waclaw III, oraz ich brat stryjeczny Jan V Raciborski (syn

■ 3 Liczbę mieszkańców obliczono na podstawie wysokości daniny świętopietrza nałożonej na kościół w Połomi (wynoszącej 5 skojców), przy założeniu, że 1 skojec = 32 denary oraz 1 osoba = 1 denar: zob. *Registrum denarii sancti Petri in archidiaconatu Opoliensi sub anno domini MCCCCXLVII per dominum Nicolaum Wolff decretorum doctorem, archidiaconum Opoliensem, ex commisione reverendi in Christo patris ac domini Conradi episcopi Wratislaviensis, sedis apostolice collectoris, collecti*, [w:] *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, hrsg von Dr. C. Grünhagen, Bd. 27, Breslau 1893, s. 372; D. Ejzenhart, M. Nabiałek, *Siła nabywcza pieniądza na Śląsku w okresie średniowiecza*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2010, nr 1, s. 7–14.

Wacława II), wsparli starania o koronę czeską Władysława Jagiellończyka (1471 rok), prowokując jego oponenta i rywala – króla węgierskiego Macieja Korwina z dynastii Hunyady – do zbrojnej agresji na Śląsk (1474 rok), która przyniosła nie tylko zniszczenia, ale także straty terytorialne i niewolę Jana IV (od 1456 roku księcia karniowsko-wodzisławskiego). Jan IV odzyskał wolność w zamian za oddanie na rzecz króla węgierskiego połowy księstwa z Karniowem. Po bezpotomnej śmierci Jana IV (w 1483 roku), ziemię wodzisławską (z Połomią) na krótko (do 1493 roku) przejął Jan V Raciborski.

W 1502 roku król Czech Władysław Jagiellończyk wydzielił z domeny królewskiej południowo-wschodnią część księstwa raciborskiego z Wodzisławiem (wraz z przyległymi do niego wsiami i folwarkami) i jako Stanowe Państwo Wodzisławskie przekazał we władanie Jerzemu Salenbergowi – pierwszemu panu stanowemu. Połomia wraz z Gogołową, Mszaną, Markłowicami, Gołgowicami, Jastrzębiem Górnym i Dolnym, Moszczenicą, Ruptawą i innymi wsiami weszła w skład Państwa Wodzisławskiego, dzieląc do 1809 roku jego losy⁴. Politycznie Wodzisławskie Państwo Stanowe (wraz z Połomią) do 1526 roku było pod berłem Jagiellonów, następnie pod panowaniem Habsburgów, a od 1740 (formalnie od 1763) roku w granicach Królestwa Prus (od 1871 roku w granicach Rzeszy Niemieckiej).

Szczególnie boleśnie mieszkańcy Śląska odczuli wyniszczającą wojnę religijną zwaną wojną trzydziestoletnią (1618–1648), która spustoszyła i wyludniła śląskie miasta i wsie. Pożoga wojenna nie oszczędziła także ziemi wodzisławskiej i samego Wodzisławia, który wraz z zamkiem został spalony. Połomia zapewne podzieliła jego los.

Połomia była wsią, zamieszkałą przez ludność, która posługiwała się tylko językiem polskim jeszcze w 2. połowie XIX wieku, na co zwrócił obiektywnie uwagę niemieckojęzyczny badacz Felix Triest, autor topograficznego opisu Górnego Śląska⁵.

■ 4 O dziejach Wodzisławskiego Państwa Stanowego do 1860: zob. F. Henke, *Chronik, oder Topographisch-geschichtlich-statistische Beschreibung der Stadt und freien Minderstandesherrschaft Loslau in Oberschlesien*, T. 1, Loslau 1860, T. 2, Loslau 1864.

5 Zob. *Topographisches Handbuch von Oberschlesien. Im Auftrage der Königlichen Regierung und nach amtlichen Quellen, herausgegeben von Felix Triest Königlichem Regierungs-Assessor, Zweite Hälfte*, Breslau 1865, s. 875.

Pokój czyniący, zapewniający pomyślność...

Wyraz *Salamon* to jedna z form wyrazu *Salomon*⁶, którego etymologię wywodzi się od hebrajskiego wyrazu *szalom*, oznaczającego pokój czyniący, zapewniający pomyślność⁷. Do rozpowszechnienia jego użycia wśród społeczności żydowskiej w formie nadawanego dzieciom imienia przyczyniła się tradycja biblijna nawiązująca do legendarnej mądrości króla żydowskiego Salomona oraz „złotego wieku” państwa żydowskiego w okresie jego panowania⁸. Wraz z migracją Żydów spowodowaną zburzeniem przez Rzymian świątyni jerozolimskiej⁹, a także postępującą chrystianizacją pogan w Cesarstwie Rzymskim¹⁰ i w powstałych na jego gruzach organizmach państwowych, tradycja biblijna związana z królem Salomonem dotarła „pod strzechy” w całej Europie. W średniowieczu imię Salomon nosili książę Bretanii¹¹ i król Węgier¹².

Polskie nazewnictwo osobowe było w najdawniejszych czasach jednocłonowe i fluktuacyjne, stąd nie dziwią występujące różne oboczności imienia Salomon: Salamon, Salmon, Salmonowicz¹³. Na ziemiach polskich imię Salomon po raz pierwszy źródła pisane odnotowały w 1. połowie XIII wieku¹⁴. Wydaje się jednak, że mogło być ono w użyciu już wcześniej,

■ 6 Grecki zapis biblijnego imienia hebrajskiego *Szalomoh*.

7 Por. H. Fros SJ, F. Sowa, *Księga imion i świętych*, t. V, litery: R–U, Kraków 2004.

8 Syn króla Dawida i Betszeby, początkowo noszący imię Jedyniasz, prorok biblijny i król żydowski panujący w latach od ok. 970 do ok. 930 przed Chrystusem, budowniczy m.in. świątyni jerozolimskiej, zmarł ok. 930 r. przed Chrystusem. Więcej o Salomonie: zob. *Biblia łacińsko-polska, czyli Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, podług tekstu łacińskiego Wulgaty i przekładu polskiego X. Jakóba Wujka T. J., t. II, Wilno 1896, Trzecia Księga Królewska, rozdz. 1–11, s. 131–167 oraz Druga Księga Paraliipomenon [Kronik], rozdz. 1–9, s. 323–337.

9 W 70 r. po Chrystusie.

10 E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, Warszawa 1994, s. 77 i nast.

11 Salomon zwany Bretońskim, syn Riwallona III z Poher, od 852 hrabia Rennes i Nantes, od 857 książę Bretanii, lennik króla zachodniofrankijskiego Karola Łysego, po otrzymaniu od króla korony w 868 bez formalnej koronacji, używał tytułu króla Bretanii, uznawany za twórcę niezależności Bretanii, zamordowany w 874: zob. B. Zientara, *Świt narodów europejskich. Powstawanie świadomości narodowej na obszarze Europy pokarolińskiej*, Warszawa 1996, s. 107, 139.

12 Król Salomon zwany Węgierskim z linii Arpadów, syn króla Węgier Andrzeja i księżniczki kijowskiej Anastazji, ur. w 1052 r., koronowany w 1057 r., panował na Węgrzech w latach 1063–1074, zmarł bezpotomnie ok. 1086 r.: zob. *Biogram króla Salomona*, [w:] *Słownik władców Europy średniowiecznej*, Poznań 2002.

13 *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 5, red. i wstęp W. Taszycki, Wrocław 1980 [Prace Instytutu Języka Polskiego, t. 87], s. 6–7.

14 W 1228 r. był nim archidiacon krakowski Salomon: zob. *Monografia opactwa cystersów we wsi Mogile opracowana i pamięci ubiegłych w r. 1864 pięciuset lat*

biorąc pod uwagę migrację Żydów uchodzących przed prześladowaniami z Czech i Rusi Kijowskiej do Polski na przełomie XI i XII wieku czy ich migrację z Węgier i niemieckiego Cesarstwa Rzymskiego z podobnych przyczyn na piastowski Śląsk na przełomie XII i XIII wieku. Dwa wieki później – w 1. połowie XV wieku – po raz pierwszy na ziemiach polskich źródła pisane odnotowały imię Salamon¹⁵ (zgodne z zapisem nazwiska bohaterów artykułu).

W związku ze wzrostem liczby ludności, od XIV wieku, do imion szlachty i magnaterii oraz patrycjatu miejskiego, zaczęto dodawać nazwiska (patronimiczne, odimienne, odmiejscowe lub przezwiskowe). Także Żydzi mieszkający w Polsce, zaczęli dodawać sobie nazwiska. Nazwisko Salomon po raz pierwszy zostało odnotowane na ziemiach polskich stosunkowo wcześniej, bo już w 1373 roku¹⁶. Nazwiska stanowiące jego oboczność pojawiają się w XV wieku¹⁷.

Proces kształtowania się współczesnych nazwisk zasadniczo rozpoczął się w XVI wieku i zakończył dopiero w wieku XIX. Od 2. połowy XVII wieku przyjmowanie nazwisk zaczęło powoli rozszerzać się także na ludność wiejską. Pisownia ich była zróżnicowana i uzależniona od takich czynników, jak język urzędowy, wykształcenie oraz znajomość języka polskiego i miejscowych warunków przez pisarzy (księży i urzędników). Z pisownią nazwiska Salamon, z uwagi na brak polskich liter, skrybowie nie mieli większych problemów¹⁸.

istnienia Akademii Krakowskiej poświęcona przez Towarzystwo Naukowe Krakowskie, Kraków 1867, s. 7, 9 i 16; Kodeks dyplomatyczny Katedry Krakowskiej ś. Wacława. Część Pierwsza obejmująca rzeczy od roku 1166 do roku 1366, wydał i przypisami objaśnił Dr. F. Piekosiński, Kraków 1874, s. 29, 33; F. Piekosiński, Rycerstwo polskie wieków średnich, t. III, Rycerstwo małopolskie w dobie piastowskiej, Kraków 1902, s. 131.

15 26 listopada 1424 r. w Poznaniu. Był nim Salamon Law *iurista pannitextorum*; A. Warschauer, *Stadtbuch von Posen*, Bd. 1, *Die Mittelalterliche Magistratsliste: Die ältesten Protokollbücher und Rechnungen mit einem pune der Stadt Posen im XV. Jahrhundert*, [w:] *Sonder-Veröffentlichungen Der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen*, Posen 1892, wpis 418, s. 144: *Jl – Raths acten 1424–1425; Słownik staropolskich nazw osobowych...*, s. 6; M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994 [Prace Instytutu Języka Polskiego, t. 94], s. 77.

16 *Słownik staropolskich...*, s. 6; M. Malec, *Imiona chrześcijańskie...*, s. 77.

17 *Słownik staropolskich...*, s. 7.

18 Przeglądając archiwalia poza jednym wyjątkiem, w którym w nazwisku Salamon użyto dwóch liter „l”, nie natknąłem się na inną jego pisownię.

Na Śląsku w połowie XVI wieku Salamonowie są panami na Mysłowicach¹⁹. Na początku XVII wieku spotykamy ich w Bogucicach²⁰. O osobach noszących to nazwisko a mieszkających na terenach ziemi wodzisławskiej dowiadujemy się dopiero z osiemnastowiecznych ksiąg metrykalnych.

Na początku lat 90. XX wieku według bazy PESEL w Polsce mieszkało 5969 osób noszących nazwisko Salamon²¹, z których najwięcej mieszkało na Śląsku²² – 1161. Obecnie w 285 miastach i powiatach żyje 7305 Salamonów, z których najwięcej mieszka w Wodzisławiu Śląskim (303)²³. Zwraca także uwagę duża liczba Salamonów na Podkarpaciu (635), która uzasadnia postawienie pytania badawczego o ich związki z Salamonami ze Śląska oraz kierunki migracji²⁴. Obecnie brak jest przesłanek, aby Salamonów z Połomi i okolic bezpośrednio wiązać z migracjami żydowskimi (z Czech lub Węgier). Tym bardziej, że przynajmniej od początku XVIII wieku są chrześcijanami wyznania rzymsko-katolickiego. Jednakże zagadnienie to wydaje się ciekawe i wymagające dalszych badań. Pomocne w nich mogłyby być osiągnięcia genetyki z ostatnich lat, która dzięki badaniom DNA kreśli nowe perspektywy nie tylko dla genealogii, ale także dla innych dziedzin nauki, w tym też dla historii.

Należy wskazać, że wbrew powszechnej opinii o zajęciach społeczności żydowskiej na ziemiach polskich na przestrzeni wieków, która wskazuje, że dominowali wśród nich kupcy i rzemieślnicy oraz nie brakowało bankierów i karczmarzy, nie stronili również od zajęć rolniczych²⁵. Stąd nie można wykluczyć, że przynajmniej część z nich uprawiając rolę przekazywała za zgodą dziedzica ziemię oraz umiejętności związane z jej uprawą swoim potomkom, a ci następnym zstępnym²⁶.

■ 19 Od 22 lutego 1536 r.: zob. A. Sulik, *Historia Mysłowic do 1922 roku*, Mysłowice 2000, s. 26–27; *Materiały do dziejów wielkich Katowic (1299–1799)*, zebrał i oprac. L. Musioł, Katowice 1936 [Pamiętnik Instytutu Śląskiego, t. 2], s. 92–94.

20 F. Maroń, *Kościół na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XVII wieku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1979, t. XII, s. 218 (10).

21 Zob. *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, t. VIII, litery R–Sr, Kraków 1994, s. 265; dane według PESEL z końca 1990 r.: *Salamon*, [[:] <http://www.herby.com.pl/indexslo.html>, dostęp: 25.04.2016.

22 Sumarycznie w województwach: katowickim i opolskim, według podziału administracyjnego PRL obowiązującego od 1 stycznia 1975 do 31 grudnia 1998 r.

23 *Mapa występowania nazwiska Salamon*, [[:] <http://www.moikrewni.pl/mapa/kompletny/salamon.html>, dostęp: 25.04.2016.

24 *Słownik nazwisk...; Salamon*, [[:] <http://www.moikrewni.pl/mapa/kompletny/salamon.html>, dostęp: 25.04.2016.

25 Np. osadnicy żydowscy migrujący ze Śląska do Wielkopolski, zakładali osady wiejskie (Żydowo koło Gniezna w 1205 r. i Żydowo koło Kalisza w 1213 r.) lub trudnili się zajęciami rolniczymi (w 1227 r. w Bytomiu).

26 Na Górnym Śląsku zdecydowana większość gruntów chłopskich, chałup, zabudowań gospodarczych i inwentarza nie była dziedziczna i należała do dziedzica

Bracia z Połomi?

Było ich trzech. Gawęł zwany Galim²⁷, Jan i Jerzy zwany Jurkiem²⁸. Nie znamy imion ich rodziców. Nie wiemy, kiedy dokładnie się urodzili. Mamy natomiast informacje, że mieszkali, pracowali i zmarli w Połomi na Śląsku.

Najstarszym z braci był Gawęł. Urodził się około 1710 roku, prawdopodobnie w Połomi. Przed 1736 rokiem poślubił Dorotę, której nazwisko nie zachowało się do naszych czasów. Z ich małżeństwa urodziło się w Połomi troje dzieci: Jerzy (*2 IV 1736)²⁹, Anna (*25 V 1738)³⁰ i Marianna (*29 V 1741)³¹.

Po śmierci Doroty (przed 1745 rokiem) Gawęł ożenił się z bliżej nieznaną Maryną, która urodziła mu dwóch synów: Michała (*24 IX 1745)³²

(zwierzchnie prawo własności), na którym ciążył obowiązek ich utrzymania w należytym stanie, a w razie klęski żywiołowej także wyżywienia posiadaczy gospodarstwa i dostarczenia zboża na zasiew. Po śmierci posiadacza chłopskiego to dziedzic decydował według własnego uznania o losach gospodarstwa: zob. P. Pampuch, *Usamowolnienie i uwłaszczenie polskich chłopów górnośląskich (1807–1865)*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1929, t. I, s. 39.

27 Imię męskie pochodzenia łacińskiego, wywodzące się od słowa *Gallus* – Galijczyk (mieszkaniec Galii) (łaciński *gallus* – kogut lub celtycki *Calleh* – Galijczyk lub *ghas-los* – przybysz, obcy. Hagiografia chrześcijańska zna 7 świętych i 1 błogosławionego o tym imieniu. Najpopularniejszy z nich to św. Gawęł ur. ok. 550 r., zm. pomiędzy 630 a 645 r. w Szwajcarii, mnich irlandzki pochodzenia angielskiego, uczeń św. Kolumbana Młodszego, po śmierci Gawła nad jego grobem w 750 r. Otmar kapłan i zakonnik wybudował kościół i klasztor St. Gallen. W Polsce imię bardzo rzadko występujące, kult świętego nie występuje: zob. też: W. Zaleski SDB, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1996, s. 642–643.

28 W artykule przytaczam także oryginalną pisownię imion, wskazującą nie tylko na polską ich pisownię (Gal, Neszka, Jurek, Hanka, itp.), ale też na powszechny w środowisku wiejskim na Górnym Śląsku zwyczaj zwracania się do siebie z użyciem zdrobniałego imienia. Zwyczaj ten dotrwał do końca XX wieku. Pamiętam z autopsji, że w mojej rodzinie w pokoleniu babki, zwracano się do siebie mówiąc: Wisia, Trudka, Gienia, Nysia, Jorguś lub Jerzyk, Zeflik lub Józio, Lena itp. Zwyczaj wynikający z tradycji wskazuje także na siłę lokalnych przyzwyczajęń, która była mocniejsza od narzuconego przez obcy reżim obcego języka.

29 Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAK], zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrzty 1734–1774, k. 3.

30 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrzty 1734–1774, k. 10.

31 Ibidem, k. 21.

32 Do chrztu trzymali go Wacław Fuczek i Katarzyna żona Jana Waligóry: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrzty 1734–1774, k. 34.

i Macieja (*około 1750)³³. Gawęł zmarł przed 1780 rokiem prawdopodobnie w Połomi³⁴.

Drugi z braci – Jan – urodził się około 1720 roku prawdopodobnie w Połomi. Przed 1745 rokiem poślubił Rozynę, która urodziła w Połomi ośmioro dzieci: Franciszka (*30 IX 1745)³⁵, Jana (*14 VI 1748)³⁶, Macieja (*około 1752)³⁷, Pawła (*17 I 1759)³⁸, Marynę (*8 VI 1761)³⁹, Andrzeja (*około 1762)⁴⁰, Jadwigę (*30 IX 1764)⁴¹ i Karola (*1768)⁴².

Jan był wolnym zagrodnikiem⁴³, posiadającym drewnianą chałupę, w której mieszkał razem z rodziną, drewniane budynki gospodarcze oraz pole o po-

■ 33 W księdze chrztów parafii połomickiej nie odnaleziono zapisu daty chrztu Macieja. Jego przybliżoną datę urodzin ustalono na podstawie adnotacji z 22 maja 1780 r. w księdze ślubów parafii połomickiej, przy okazji ślubu z Józefą Herman, gdzie wskazano jego wiek na 30 lat: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 30.

34 Ustalenie dokładnej daty zgonu było niemożliwe z uwagi na fakt, że księgi pogrzebowe z parafii w Połomi zachowały się od 1818 r. Przybliżoną datę zgonu Gawęła możemy określić przy okazji ślubu syna Macieja z Józefą Herman, gdzie wskazano, że w dniu ślubu Gawęł już nie żył: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 30.

35 Do chrztu trzymali go Bartłomiej Nogły i Julianna żona Jana Stoszka: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztzy 1734–1774, k. 34.

36 Chrzestni jak w przypisie 35: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 41.

37 W księdze chrztów parafii połomickiej nie odnaleziono zapisu daty chrztu Macieja. Jego przybliżoną datę urodzin ustalono na podstawie adnotacji z 28 czerwca 1778 r., w księdze ślubów parafii połomickiej, przy okazji ślubu z Marianną Rduch, gdzie wskazano jego wiek na 26 lat: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 26.

38 Do chrztu trzymali go Paweł Fuczek i Jadwiga żona Bartłomieja Nogłego: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztzy 1734–1774, k. 86.

39 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztzy 1734–1774, k. 96.

40 W księdze chrztów parafii połomickiej nie odnaleziono zapisu daty chrztu Andrzeja. Jego przybliżoną datę urodzin ustalono na podstawie adnotacji z 5 lutego 1793 r., w księdze ślubów parafii połomickiej, przy okazji ślubu z Agnieszką zwaną Neską Musioł, gdzie wskazano jego wiek na 31 lat: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 55.

41 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztzy 1734–1774, k. 110.

42 Do chrztu trzymali go Krzysztof Elias (młynarz) i Jadwiga, żona siodłoka (wyraz napisany w księdze chrztów po polsku) Bartłomieja Nogłego. Jan Salamon jest nazwany chałupnikiem (wyraz napisany w księdze chrztów po polsku): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztzy 1734–1774, k. 128.

43 W 1772 r.: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 14. W literaturze występuje różnica zdań w sprawie skali zwolnienia wolnych zagrodników z prac lub opłaty czynszowej na rzecz dziedzica w XVIII w., zob. J. Ziekursch, *Hundert Jahre schlesischer Agrargeschichte*:

wierzchni nie większej niż ¼ łana⁴⁴, które uprawiał, dodatkowo wykonując także sezonowe prace rolne związane z młóceniem zebranego z pól zboża⁴⁵. W 1778 roku 58-letni Jan był już wdowcem⁴⁶. Zmarł nie później niż przed 1793 rokiem prawdopodobnie w Połomi⁴⁷.

Najmłodszy z braci – Jerzy – urodził się około 1725 roku prawdopodobnie w Połomi. Przed 1748 rokiem poślubił Annę (jej nazwisko nie zachowało się do naszych czasów), która urodziła mu w Połomi czterech synów: Andrzeja (*26 XI 1748)⁴⁸, Wawrzyńca (*5 VIII 1755)⁴⁹, Krzysztofa (*26 VII 1759)⁵⁰ i Józefa (*12 III 1764)⁵¹.

Vom Hubertsburger Frieden bis zum Abschluss der Bauernbefreiung, Breslau 1927, s. 85; J. Schwieder, *Die soziale Struktur der ländlichen Bevölkerung des alten Kreises Beuthen um 1743 und die Auswirkung der friderizianischen Agrarreformgesetzgebung im gleichen Gebiet*, [w:] *Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museumsvereins*, hrsg von A. Perlick, Nr 10, H. 7–10 (1925–1927), Beuthen 1927, s. 37–38.

44 Tj. ok. 4 ha. Na Górnym Śląsku w Królestwie Prus 1 łan, tzw. huba pruska = 66 morgom (jutrzynom) pruskim (małym), tzw. magdeburskim (1 morga = 0,2553 ha) = 16,85 ha.

45 W 1778 r. odnotowano w księdze ślubów, że był młocarzem (oryginalna pisownia w księdze ślubów: *Dräschgarhtnner*): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 26. Więcej o „zagrodnikach omłockowych”: zob. J. Ziekursch, *Hundert Jahre...*, s. 74, 91–92; J. Schwieder, *Die soziale Struktur...*, s. 39–40. Ok. 1780 r. w Połomi były dwa folwarki, szkoła i młyn. Zamieszkiwało ją 33 kmieci pełnołanowych, 29 zagrodników, 2 chałupników i 284 mieszkańców: zob. F. A. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Brieg 1783, s. 131–132.

46 Zob. wyjaśnienie w przypisie 34. Przybliżoną datę zgonu i pogrzebu Rozyny ustalono na podstawie adnotacji z 28 czerwca 1778 r. w księdze ślubów, przy okazji ślubu syna Macieja i Marianny Rduch, gdzie wskazano, że Jan w dniu ślubu był wdowcem: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 26.

47 Zob. wyjaśnienie w przypisie 34. Przybliżoną datę zgonu i pogrzebu Jana ustalono na podstawie adnotacji z 5 lutego 1793 r. w księdze ślubów parafii połomickiej, przy okazji ślubu syna Andrzeja i Agnieszki Musioł: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 55.

48 Do chrztu trzymały go Agnieszka, córka Jerzego Rducha i Anna Porwol – obie z Połomi: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztu 1734–1774, k. 42.

49 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztu 1734–1774, k. 67.

50 Ibidem, k. 87.

51 Do chrztu trzymali go Joanna, córka Jakuba Ślusarczyka i Maciej Granc. W księdze chrztów błędnie wpisano imię ojca (jest: Walenty, powinno być: Jerzy): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztu 1734–1774, k. 108.

Księgi parafialne z kościoła św. Katarzyny w Jastrzębiu Górnym⁵² wspominają jeszcze o Macieju zwanym Matuszem z Gogołowej⁵³, który był ojcem Franciszka (*około 1746)⁵⁴, poślubionego 19 czerwca 1770 roku 19-letniej Zofii, córce Macieja Gajdy z Jastrzębia Górnego⁵⁵. Prawdopodobnie Maciej był spokrewniony z braćmi, których opisano powyżej.

Ramy artykułu uniemożliwiają prześledzenie losów wszystkich linii Salamonów od XVIII wieku do początku XX wieku, stąd konieczność wyboru jednej z nich. Postanowiłem w dalszych rozważaniach uwagę poświęcić linii Jana Salamona, a tam, gdzie będzie tego wymagał tok narracji, będę przytaczać informacje także o innych członkach rodu.

Zstępni Jana Salamona

Franciszek Salamon, syn Jana

Urodził się 30 września 1745 roku w Połomi⁵⁶. 27 stycznia 1772 roku w miejscowym kościele⁵⁷, w obecności świadków – młynarza Krzysztofa

■ 52 Pierwsza pewna wzmianka o kościele pw. św. Katarzyny w Jastrzębiu Górnym w dekanacie żorskim pochodzi ze spisu powinności poszczególnych parafii z tytułu świętopietrza, sporządzonego przez archidiakona opolskiego Mikołaja Wolffa w 1447, ale wydaje się, że kościół musiał istnieć już wcześniej: zob. *Registrum denarii sancti...*, s. 373.

53 Wieś w biskupstwie wrocławskim, archidiakonacie opolskim, o której wspomina Kodeks dyplomatyczny Śląska (z ok. 1290–1305) w rejestrze dotyczącym Ujazdu, cyt. „Item in Syroka et in Gogolow debent esse LIII mansi” (Także w Szerokiej i Gogołowej posiadamy 53 gospodarstwa): zob. *Liber Fundationis Episcopatus Vratislaviensis...*, k. 330.

54 Z parafii jastrzębskiej zachowały się księgi chrztów prowadzone od 1784 r. W księdze chrztów parafii połomickiej nie odnaleziono wzmianki o chrzcie Franciszka. Jego przybliżoną datę urodzin ustalono na podstawie adnotacji z 19 czerwca 1770 r., w księdze ślubów parafii jastrzębskiej, przy okazji ślubu z Zofią, córką Macieja Gajdy z Jastrzębia Górnego, gdzie wskazano jego wiek na 24 lata: zob. AAK, zespół Jastrzębie Górne św. Katarzyny, sygn. KM 531, Śluby 1767–1791, k. 5.

55 AAK, zespół Jastrzębie Górne św. Katarzyny, sygn. KM 531, Śluby 1767–1791, k. 5.

56 Zob. przypis 35.

57 Pierwsza wzmianka o kościele pw. Nawiedzenia NMP w Połomi pochodzi ze spisu powinności poszczególnych parafii z tytułu świętopietrza, sporządzonego przez archidiakona opolskiego Mikołaja Wolffa w 1447 r., ale wydaje się, że kościół musiał istnieć już wcześniej – zob. *Registrum denarii sancti Petri...*, s. 372. Wybudowany w 1557 r. w jego miejsce kolejny drewniany kościół pw. Nawiedzenia NMP, służył społeczności lokalnej do połowy XX w. Jego kres przypieczętowała wichura z 30 lipca 1969 r., która spowodowała zawalenie stropu w nawie. Ocalała wieża kościelna została rozebrana i przeniesiona do nowo budowanego kościoła pw. Znalezienia Krzyża

Eliasa i kmiecia pełnołanowego⁵⁸ Błażeja Krótkiego, poślubił⁵⁹ 20-letnią Ewę (*około 1752 †2 V 1820)⁶⁰, córkę Urbana Rducha. Niestety nic więcej o losach Franciszka i Ewy nie wiemy⁶¹.

Fot. 1. Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Połomi wybudowany w 1575 roku. Zawalił się 30 lipca 1969 roku wieczorem podczas szalejącej wichury, a ocalała wieża dzwonna została przeniesiona do Wisły-Głębc

Źródło: <http://www.parafiapolomia.prv.pl/>

Świętego w Wiśle-Głębcach. Więcej o dziejach kościoła w Połomi: zob. F. Maroń, *Kościół na Górnym Śląsku...*, s. 241 (33); [[:] *Historia*, <http://parafiapolomia.prv.pl>, dostęp: 25.04.2016. Dzieje kościoła między 1575 a 1652 r. z powodu niezachowania protokołów wizytacyjnych Dekanatu Wodzisławskiego, są nieznane zob. F. Maroń, *Kościół na Górnym Śląsku...*, s. 231.

58 Niem. *Ackerbauer* – Gbur, Siodłok. Bogaty chłop, zamożny gospodarz gospodarujący na 2 łanach gruntu ornego = 33,7 ha. O miarach powierzchni zob. przypis 44; P. Pampuch, *Usamowolnienie i uwłaszczenie...*, s. 38.

59 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 14.

60 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 7.

61 W połomickiej księdze chrztów brak wpisów, dotyczących narodzin dzieci Franciszka Salamona i Ewy Rduch, co może potwierdzać przypuszczenia, że wyjechali z Połomi: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztu 1734–1774; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrztu 1780–1820.

Maciej Salamon⁶², syn Jana

Urodził się około 1752 roku w Połomi⁶³. 28 czerwca 1778 roku w kościele w Połomi poślubił 22-letnią Mariannę, córkę kmiecia pełnołanowego Bartłomieja Rducha⁶⁴. Niestety księgi parafialne milczą o dalszych losach nowożeńców i jej rodziny⁶⁵.

W połomickich księgach parafialnych zachowały się natomiast adnotacje dotyczące Macieja Salamona, wdowca z Gogołowej⁶⁶, którego wiek może wskazywać na to, że jest to ta sama osoba, co omawiany Maciej Salamon, syn Jana. Ponadto w połomickich księgach parafialnych znajdują się wpisy dotyczące Macieja Salamona z kolonii fryderycjańskiej Kucha-

■ 62 W omawianym okresie, w Połomi urodził się, mieszkał i pracował także inny Maciej Salamon (*1750 †26 VII 1822), syn Gawła i Maryny, który w 22 maja 1780 r. w kościele w Połomi, w obecności świadków poślubił Józefę Herman (*ok. 1761 †przed 1818), córkę Błażeja i Józefy. Z małżeństwa kmiecia pełnołanowego Macieja i Józefy urodziło się trzech synów: Józef (*16 II 1783), Jan (*9 III 1797 †9 III 1848) i Szymon, późniejszy kmieć pełnołanowy (*21 X 1800 †31 III 1855): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 30; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 22 (poz. 118), 133, 161; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 13; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 560, Pogrzeby 1848–1877, k. 60 (poz. 47).

63 Zob. przypis 37.

64 Ślubujących, w obecności świadków, mieszkańców Połomi: Urbana Rducha i Krzysztofa Eliasza (młynarza), pobłogosławił proboszcz parafii połomickiej ks. Johann Mëer (pisownia oryginalna): zob. przypis 37.

65 W połomickiej księdze chrztów brak wpisów, dotyczących narodzin dzieci Macieja Salamona i jego żony Marianny Rduch. Może to potwierdzać przypuszczenia, że nowożeńcy wyjechali po ślubie do Gogołowej, gdzie Marianna ok. 1785 r. zmarła: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820.

66 30 maja 1785 r. w kościele w Połomi, w obecności świadków: Macieja Kranca [Krantz] i Błażeja Kremca [Kremiec] z Gogołowej, 32-letni Maciej Salamon – wdowiec z Gogołowej – poślubił Marynę (*ok. 1760), córkę Antoniego Piechy z Połomi, która urodziła mu syna Jakuba, późniejszego wyrobnika (*29 IV 1786 †15 XI 1843), poślubionego 17 stycznia 1820 r. w kościele w Połomi Annie Kruczek (*ok. 1800 †3 III 1867): AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 41, 82; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 55; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 105; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 560, Pogrzeby 1848–1877, k. 137 (poz. 13).

rzówka⁶⁷. Do czasu przeprowadzenia szczegółowej kwerendy tych dokumentów z okolicznych parafii formułowanie wniosku, że wymienieni wyżej Maciejowie to jedna i ta sama osoba wydaje się przedwczesne⁶⁸.

Maciej zmarł przed 1818 rokiem w Połomi⁶⁹.

Paweł Salamon⁷⁰, syn Jana

Urodził się 12 stycznia 1759 roku w Połomi⁷¹. Przed 1790 rokiem poza macierzystą wsią⁷² poślubił Katarzynę Paweł⁷³ (*około 1770 †7 XI 1826 w Połomi)⁷⁴, która urodziła mu w Połomi sześcioro dzieci: Jana

■ 67 Niem. *Altstein*. W połomickiej księdze chrztów od 1791 r. wymieniani są Maciej Salamon i Barbara (*1764 †12 VIII 1824), która urodziła Maciejowi siedmioro dzieci: Jana, późniejszego wyrobnika (*1 V 1791 †9 III 1848), poślubionego 24 kwietnia 1817 r. w kościele w Połomi Marynie Stebel (*1799 †26 II 1848), Franciszka (*24 VI 1792 †przed 1798), Jerzego, późniejszego kmiecia pełnołanowego (*19 IV 1793 †28 I 1871), poślubionego 4 lutego 1817 r. w kościele w Połomi Katarzynie Rduch (*1794 †11 I 1848), Franciszka (*19 IX 1798), Józefa (*13 II 1801 †przed 1804), Józefa (*6 XII 1804) i Pawła (*11 VI 1796 †22 XI 1829), poślubionego 31 stycznia 1825 r. w kościele w Połomi Hannie Burzywodzie (*1800 †12 IV 1839): AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 77, 92; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 96, 106, 115, 130, 143, 165 i 188; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 23, 42, 87; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 560, Pogrzeby 1848–1877, k. 1 (poz. 18), 7 (poz. 99), 8 (poz. 114), 156 (poz. 6).

68 Zagadnienie jest tym ciekawsze, że adnotacji o ślubie Macieja i Barbary nie odnaleziono ani w Połomi ani w Jastrzębiu.

69 W połomickiej księdze pogrzebów prowadzonej od 1818 r. nie odnaleziono adnotacji o zgonie Macieja.

70 W omawianym okresie, w Połomi urodził się i mieszkał także inny Paweł Salamon (*12 I 1767 †przed 1818), wnuk Gawła Salamona i Maryny, syn Michała (*24 IX 1745 †przed 1818) i Zofii Mitek, która oprócz Pawła, urodziła Michałowi jeszcze troje znanych nam dzieci: Wawrzyńca (*1769), Macieja (*24 II 1770) i Jadwigę (*1 X 1772). Rodzicami chrzestnymi omawianego w przypisie Pawła byli Szymon Żiszka (Ziska) i Józefa żona Błażeja Hermana (Cherman): zob. przypis 32 oraz AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrzty 1734–1774, k. 122, 132, 142.

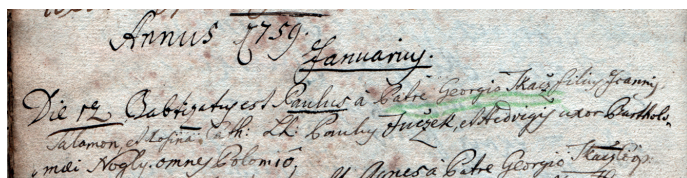
71 Zob. przypis 38.

72 Niestety, pomimo poszukiwań wzmianki o dacie ślubu Pawła Salamona z Katarzyną Paweł w księgach ślubów w parafiach w Połomi, Jastrzębiu Górnym i innych, nie udało się go odnaleźć.

73 W księgach parafialnych nazywana Kašką. Pisownia nazwiska zróżnicowana: Pawelcin, Pawelan.

74 Zmarła w wieku 54 lat. Pochowana na cmentarzu w Połomi 10 listopada 1826 r.: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 31.

(*27 XII 1790)⁷⁵, Franciszka (*11 V 1792)⁷⁶, Jakuba (*1 VII 1796)⁷⁷, Franciszkę (*21 IX 1799)⁷⁸, Józefa (*23 II 1802)⁷⁹ i Pawła (*16 V 1804)⁸⁰.

Fot. 2. Fragment księgi chrztów kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Połomi z adnotacją o ochrzczeniu przez księdza Jerzego Tkacza 12 stycznia 1759 roku Pawła, syna Jana Salamona i Rozyny, wyznania rzymsko-katolickiego. Rodzice chrzestni: Paweł Fuczek i Jadwiga żona Bartłomieja Nogłego [Nogły] – wszyscy z Połomi

Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAK], zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrzty 1734–1774, k. 86

W księgach metrykalnych Paweł jest określany jako: młocarz⁸¹, wyrobnik⁸², zagrodnik⁸³ i wycużnik⁸⁴. Należał do warstwy zagrodników, mających powinności pańszczyźniane zarówno na roli, jak i związane z transportem własnym zaprzęgiem dóbr na rzecz dziedzica. Posiadał chałupę wraz z zagrodą, inwentarz, w tym zwierzęta pociągowe, oraz niewielkie pole⁸⁵.

■ 75 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 94 (poz. 523).

76 Ibidem, k. 104 (poz. 588).

77 Ibidem, k. 131 (poz. 768).

78 Ibidem, k. 151 (poz. 907).

79 Ibidem, k. 171.

80 Ibidem, k. 186.

81 W 1804 r.: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 186.

82 W 1826 r.: wyrobnik (niem. *Einlieger*) – szukający dorywczej pracy we wsi małorolny lub bezrolny chłop, posiadający własną zagrodę lub mieszkający jako komornik lub lokator u bogatego chłopca: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 31.

83 W 1830 r.: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 104.

84 Tj. wymiernik, wymownik, dożywotnik (niem. *Auszügler*) – chłopski gospodarz, który z powodu wieku lub choroby przekazał swojemu najstarszemu synowi gospodarstwo i chałupę z zagrodą, w zamian za dożywotnie utrzymanie, opiekę i możliwość zamieszkiwania (dożywocie, wycug, wymiar, wymowa): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 105.

85 Por. J. Ziekursch, *Hundert Jahre...*, s. 73–74.

W ówczesnym czasie zagrodnicy bardzo dotkliwie odczuwali politykę państwa pruskiego, działającego pod presją wydarzeń w rewolucyjnej Francji oraz realizującego wolę wielkich posiadaczy ziemskich w ramach tzw. uwłaszczenia chłopów w Królestwie Prus, która najpierw przez kilkadziesiąt lat blokowała możliwość uwłaszczenia chłopów tej warstwy „kruczkami prawnymi”, a następnie – wykorzystując tzw. zadłużenie gospodarstw rolnych i zaniżając ich wartość – sukcesywnie rugowała ich z ziemi⁸⁶. Paweł zmarł 20 września 1830 roku w Połomi w wieku 70 lat z przyczyn naturalnych⁸⁷.

Andrzej Salamon, syn Jana

Urodził się około 1762 roku w Połomi⁸⁸. 5 lutego 1793 roku w kościele Nawiedzenia NMP w Połomi, w obecności świadków – Urbana Rducha i Michała Szlachty, poślubił córkę Andrzeja Musioła, 21-letnią Agnieszkę⁸⁹, która urodziła mu syna Jakuba (*24 IV 1798)⁹⁰. Niestety nic więcej o losach Andrzeja i Agnieszki nie wiemy⁹¹.

Następne pokolenia

Paweł Salamon (junior), syn Pawła

Urodził się 16 maja 1804 roku w Połomi⁹². Tego samego dnia został ochrzczony w miejscowym kościele⁹³. 24 stycznia 1830 roku w kościele

■ 86 Więcej o położeniu chłopów w przeddzień i w okresie tzw. ich uwłaszczenia z lat 1808–1865 w państwie pruskim oraz o jego katastrofalnych skutkach, w tym o wpływie na stan posiadania i zamożność chłopów na Górnym Śląsku: zob. P. Pam-puch, *Usamowolnienie i uwłaszczenie...*, s. 36–57.

87 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 46.

88 Zob. przypis 40.

89 W księdze ślubów zdrobniale nazwana Neszką: zob. przypis 40.

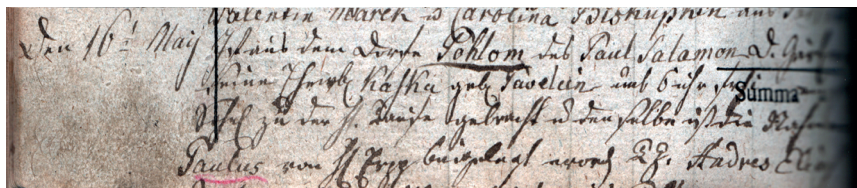
90 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 139.

91 W połomickiej księdze chrztów brak wpisów, dotyczących narodzin dzieci Andrzeja Salamona i Agnieszki Musioł, co może uzasadniać hipotezę, że wyjechali z Połomi: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820.

92 Zob. przypis 80.

93 Do chrztu trzymał go Andrzej Elias: zob. przypis 80.

Nawiedzenia NMP w Połomi Paweł poślubił⁹⁴ córkę kmiecia pełnołanowego⁹⁵ Franciszka Stebela (*23 XI 1788 †9 I 1818)⁹⁶ i Weroniki Siwy⁹⁷ – Józefę (*24 II 1810 †15 I 1877)⁹⁸, która urodziła mu troje dzieci: Bernarda (*14 VIII 1835)⁹⁹, Franciszka (*3 XI 1838)¹⁰⁰ i Karola (*3 XI 1840)¹⁰¹.

Fot. 3. Fragment księgi chrztów kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Połomi z adnotacją o narodzinach 16 maja 1804 roku o godz. 6 w Połomi Pawła, syna młocarza Pawła Salamon i Katarzyny z domu Paweł (Pawelcin), oraz o jego chrzcie tego samego dnia. Chrzestny: Andrzej Elias

Źródło: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 00564, Chrzty 1780–1820, k.186

■ 94 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 104.

95 W omawianym okresie, w wyniku tzw. uwłaszczenia, powierzchnia gruntów ornych na Śląsku uległa radykalnemu zmniejszeniu o blisko połowę. Ocenia się, że przeciętny obszar gospodarstwa rolnego wynosił pod koniec lat 30. XIX w. tylko 37 morgów: zob. P. Pampuch, *Usamowolnienie i uwłaszczenie...*, s. 54.

96 Rodzicami chrzestnymi Franciszka Stebela byli Franciszek Biskupek i Maryna Piecha (Piechaczkin): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 75; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 1.

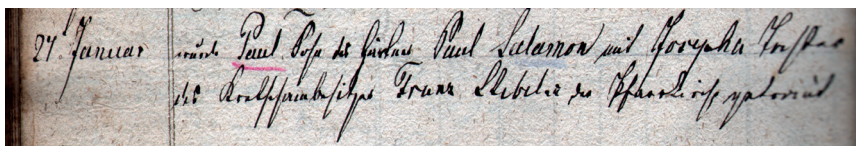
97 Wdowa po Jakubie Nogłym (*1773 †1807), synu Ludwika (ślub w Połomi 1 IX 1798). W połomickich księgach parafialnych nazywana: Marek (od imienia ojca: zagrodnika Marka Siwego). Zaślubiny 20-letniego Franciszka Stebela i 40-letniej Weroniki Siwy odbyły się 2 października 1807 r. w obecności świadków – Franciszka Marka i Jana Stebela – w kościele w Połomi: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 72.

98 Józefa była wnuczką organisty Franciszka Stebela (*ok. 1762 †7 II 1818) i Józefy Mazur (*ok. 1766), którzy ślub wzięli w Połomi 22 stycznia 1788 r. oraz Marka Siwego. Józefa była prawniczką organisty Jana Stebela (*przed 1740) i Michała Mazura: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 46.

99 27 sierpnia 1861 r. w kościele w Połomi Bernard poślubił w obecności świadków: Franciszka Heroka i Franciszka Salamona z Połomi, córkę kmiecia pełnołanowego Franciszka Rducha – Katarzynę (*ok. 1839).

100 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 563, Chrzty 1836–1851, [wersja elektroniczna: sygn. 46 (CDD 00121), Chrzty 1821–1858], k. 79 (poz. 251).

101 Ibidem, k. 112.

Fot. 4. Fragment księgi ślubów kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Połomi z adnotacją o zaślubinach 24 stycznia 1830 roku Pawła (lat 26), syna zagrodnika Pawła Salamona (i Katarzyny Paweł) oraz Józefy (lat 20), córki właściciela karczmy Franciszka Stebela (i Weroniki Marek)

Źródło: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 00558, Śluby 1765–1830, k. 104

W księgach metrykalnych Paweł jest określany jako chałupnik¹⁰². Nie mając pola, a jedynie kilka morgów gruntu wokół obejścia, z których nie był w stanie wyżywić rodziny, miał się różnych zajęć jako robotnik rolny¹⁰³. Paweł zmarł na gruźlicę 10 grudnia 1843 roku w Połomi w wieku niespełna 40 lat¹⁰⁴.

Karol Salamon, syn Pawła (juniora)

Urodził się 3 listopada 1840 roku w Połomi¹⁰⁵. 9 listopada 1840 roku do miejscowego kościoła zanieśli go i do chrztu trzymali: wyrobnik Franciszek Maciączyk z Połomi i Hanna Wita – żona kmiecia pełnołanowego z Gogółowej¹⁰⁶. 28 listopada 1866 roku w kościele Nawiedzenia NMP w Połomi, w obecności miejscowych świadków – Józefa Rducha i Jana

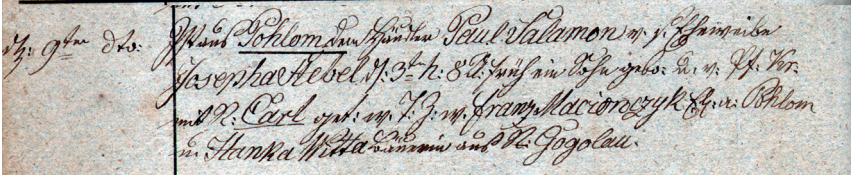
■ 102 W 1840 i 1843 r.: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 563, Chrztu 1836–1851, [wersja elektroniczna: sygn. 46 (CDD 00121), Chrztu 1821–1858], k. 112; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 105.

103 P. Pampuch, *Usamowolnienie i uwłaszczenie...*, s. 38; J. Schwieder, *Die soziale Struktur...*, s. 40–42. Por. J. Ziekursch, *Hundert Jahre...*, s. 73.

104 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 559, Pogrzeby 1818–1847, k. 105. W Połomi mieszkało wówczas 934 osób (914 katolików i 20 żydów) – hasło Połomia (Polom, Polomia): zob. J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien, nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei königlichen Regierungen, den darin enthaltenen Fürstenthümern und Kreisen, mit Angabe des Flächeninhaltes, der mittlern Erhebung über die Meeresfläche, der Bewohner, Gebäude, des Viehstandes u.s.w.*, Breslau 1845, s. 503.

105 Zob. przypis 101.

106 Imię Hanna zapisano w księdze chrztów jako: Hanka: zob. przypis 101.

Fot. 5. Fragment księgi chrztów kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Połomi z adnotacją o narodzinach 3 listopada 1840 roku w Połomi Karola, syna chałupnika Pawła Salamona i jego żony Józefy Stebel, oraz o jego chrzcie 9 listopada 1840 roku. Rodzice chrzestni: wyrobnik Franciszek Maciączyk z Połomi i Hanna (Hanka) Wita, żona kmiecia z Gogołowej

Źródło: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 563, Chrzty 1836–1851, k. 112

Strączka, Karol poślubił¹⁰⁷ córkę kmiecia pełnołanowego¹⁰⁸ i sołtysa z Połomi Józefa Wita (*2 III 1815 †21 IV 1896)¹⁰⁹ oraz Marianny Salamon (*około 1821 †9 IV 1857)¹¹⁰, 22-letnią Annę Józefę (*24 II 1845 †25 X 1884)¹¹¹. Według

■ 107 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1607, Śluby 1840–1907, k. 83.

108 W omawianym okresie, w wyniku tzw. uwłaszczenia, powierzchnia gruntów ornych na Śląsku uległa dalszemu zmniejszeniu. W porównaniu z Pomorzem i Wielkopolską, gdzie średnia wielkość gospodarstw rolnych wynosiła w 1865 r. odpowiednio 72 i 65 morgi, ocenia się, że przeciętny obszar gospodarstwa rolnego na Górnym Śląsku wynosił tylko 23 morgi = ok. 6 ha: zob. P. Pampuch, *Usamowolnienie i uwłaszczenie...*, s. 56.

109 Józef Wita był dwukrotnie żonaty. Pierwszą żoną była Marianna Nogły (*1804), wdowa po Bernardzie Kuczerze z Połomi, którą Józef poślubił 26 maja 1839 r. w Połomi. Drugą żoną była Marianna Salamon, którą Józef poślubił 19 lipca 1842 r. także w Połomi. W księdze ślubów z 1839 r. błędnie wpisano wiek Józefa (jest: 30 lat, powinno być: 24 lata). W księdze ślubów z 1842 r. błędnie wpisano wiek Józefa (jest: 23, powinno być 27 lat) oraz błędnie wpisano imię (jest: Walenty, powinno być: Józef): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrzty 1780–1820, k. 268; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1608, Pogrzeby 1879–1908, k. 112 (poz.12); AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1607, Śluby 1840–1907, k. 1, 6.

110 Marianna zmarła w wieku 36 lat: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 560, Pogrzeby 1848–1878, k. 75 (poz. 19).

111 Anna Józefa Wita była wnuczką kmiecia ćwierćłanowego Pawła Wita (*28 X 1785 †7 IX 1854) i jego żony Hanny Rduch (†1785 †14 V 1847), którą poślubił 22 stycznia 1809 r. w Połomi, prawnuczką Kazimierza Wita (*4 III 1745 †przed 1818) i jego żony Rozalii Antończyk (*1745 †5 XI 1831), którą poślubił przed 1774 r., praprawnuczką kmiecia pełnołanowego Urbana Wita i Anny. Anna Józefa Wita przyjęła sakrament chrztu św. 24 lutego 1845 r. Rodzicami chrzestnymi byli mieszkańcy Połomi: Franciszek Rduch i Anna Marek. W połomickich księgach parafialnych nazywana Joanną. Zmarła w połogu (niem. *Wochenbett* [*Wochenbette*]). Pochowana na cmentarzu w Połomi 28 października 1884 r.: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1607, Śluby 1840–1907,

ksiąg metrykalnych¹¹² miał jedenaścioro dzieci. Anna urodziła mu sześcioro z nich: Franciszka (*5 XII 1867)¹¹³ Ludwika (*25 IX 1869)¹¹⁴, Józefę (*8 X 1871)¹¹⁵, Jana (*13 XII 1873)¹¹⁶, Roberta (*22 V 1877)¹¹⁷ i Józefa (*1879)¹¹⁸.

Karol był posiadaczem ziemskim¹¹⁹, gospodarującym początkowo na około 10,5 ha gruntu ornego¹²⁰. Jednak wysokie opłaty dzierżawne, jakimi obciążaniu byli wówczas śląscy chłopci, zmusiły go, jak można domniemywać, do zmniejszenia powierzchni upraw do około 4 ha¹²¹.

Po śmierci żony Anny (†23 II 1886) w kościele w Połomi, w obecności świadków – Feliksa Kajzerka i Antoniego Rducha, owdowiała Karol

k. 83; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 563 Chrztu 1836–1851, k. 204–205; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1608, Pogrzeby 1879–1908, k. 43 (poz. 65).

112 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1608, Pogrzeby 1879–1908, k. 95 (poz. 97).

113 Chrzestnymi rodzicami Franciszka byli mieszkańcy Połomi: Alojzy Marek i Józefa Wita: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 97 (poz. 96).

114 Chrzest Ludwik przyjął 26 września 1869 r. Rodzice chrzestni jak w przypisie 113: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 172 (poz. 72).

115 Rodzice chrzestni jak w przypisie 111; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 188 (poz. 73).

116 Chrzest przyjął 14 grudnia 1873 r. Rodzice chrzestni jak w przypisie 111: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 205 (poz. 98).

117 Chrzest przyjął 24 maja 1877 r. Chrzestnymi rodzicami Roberta byli mieszkańcy Połomi – Paweł Wita i Florentyna Marek: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 235 (poz. 51).

118 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1607, Śluby 1840–1907, Rocznik 1902, poz. 28.

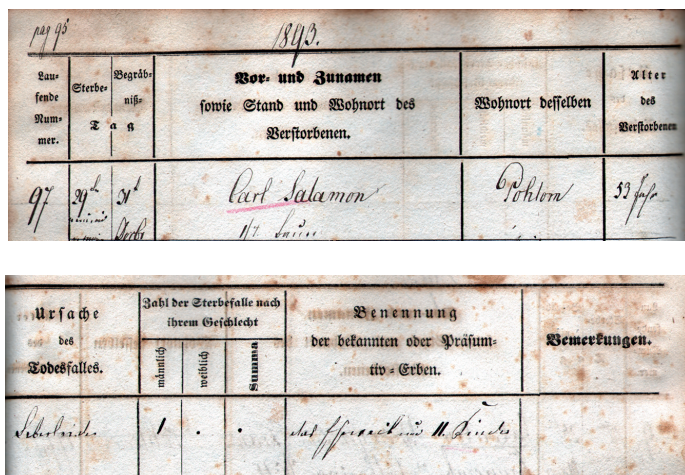
119 Niem. *Stellenbesitzer*, tj. posiadacz ziemski (dzierżawca), który nie był właścicielem gruntu. Por. tłumaczenie: *Spis zawodów w języku polskim i niemieckim opracowany przy współudziale Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie przez Urząd Wojewódzki Śląski dla użytku urzędów stanu cywilnego*, Katowice 1936, s. 17.

120 W 1869 r. Karol był kmieciem $\frac{5}{8}$ łanowym (niem. $\frac{5}{8}$ *Bauer*): AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 172 (poz. 72).

121 W 1877 r. Karol był kmieciem ćwierćłanowym (niem. $\frac{1}{4}$ *Bauer*), w 1884 r. $\frac{3}{10}$ łanowym (niem. $\frac{3}{10}$ *Bauer*), a umierając w 1892 r. był posiadaczem ćwierci łana ziemi. Oznacza to, że jego gospodarstwo było o ok. 1,5 ha mniejsze niż wielkość średniego gospodarstwa na Górnym Śląsku po uwłaszczeniu: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrztu 1847–1887, k. 235 (poz. 51) – AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1608, Pogrzeby 1879–1908, k. 43 (poz. 65), k. 95 (poz. 97).

poślubił¹²² córkę kmiecia półłanowego z Połomi Antoniego Rducha, 23-letnią Paulinę (*1863)¹²³.

Karol zmarł 29 grudnia 1892 roku w Połomi w wieku 53 lat na przewlekłe schorzenie wątroby¹²⁴.

Fot. 6. Fragment księgi pogrzebów kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Połomi z adnotacją o pogrzebie 31 grudnia 1892 roku kmiecia ćwierćłanowego Karola Salomona, męża i ojca 11 dzieci, zmarłego 29 grudnia 1892 roku w wieku 53 lat na przewlekłe schorzenie wątroby

Źródło: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1608, Pogrzeby 1879–1908, k. 95, poz. 97

Ludwik Salamon, syn Karola

Urodził się 25 września 1869 roku w Połomi¹²⁵. Ochrzczony został dzień później w miejscowym kościele¹²⁶. 3 lutego 1903 roku w Urzędzie Stanu Cywilnego w Jastrzębiu¹²⁷, w obecności świadków – Jana Wróblewskiego, chałupnika z Mszany (lat 37) i Ludwika Polnika, syna właściciela gospody z Mszany (lat 26), 34-letni Ludwik Salamon zawarł związek

■ 122 AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1607, Śluby 1840–1907, k. 156.

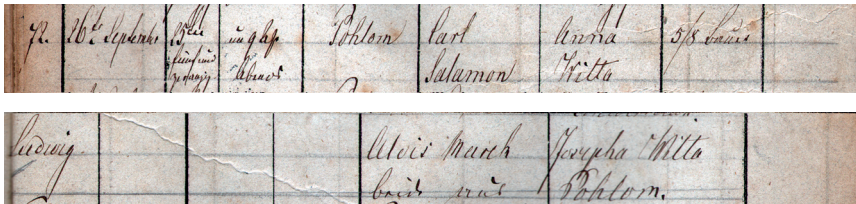
123 Ibidem, k. 156.

124 Niem. Leberleiden: zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1608, Pogrzeby 1879–1908, k. 95 (poz. 97).

125 Zob. przypis 114.

126 Zob. przypis 114.

127 W AAK dostępne są księgi ślubów do 1899 r.

Fot. 7. Fragment księgi chrztów kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Połomi z adnotacją o narodzinach 25 września 1869 roku w Połomi Ludwika, syna $\frac{5}{8}$ kmiecia Karola Salamona i Anny Wita, oraz o jego chrzcie 26 września 1869 roku

Rodzice chrzestni: Alojzy Marek i Józefa Wita – oboje z Połomi

Źródło: AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 561, Chrzty 1859–1877, k. 172, poz. 72

małżeński¹²⁸ z córką zmarłego chałupnika z Mszany, Ludwika Krótkiego¹²⁹ i jego żony Franciszki Pękali (*24 VIII 1844)¹³⁰, 19-letnią Józefą (*18 V 1884 w Mszanie)¹³¹.

■ 128 USC w Mszanie [dawny USC w Jastrzębiu (niem. *Jastrzemb*)], Akt małżeństwa Nr 1 z 3.02.1903 r.

129 Ludwik Krótki pochodził z Połomi, w której było gniazdo rodu. Brak adnotacji o wieku Ludwika w mszańskim księdze ślubów w dniu jego ślubu utrudnia bezsporne odtworzenie jego wstępnych. Wyrobnik Ludwik Krótki poślubił 38-letnią Franciszkę Pękale, wdowę po Tatarczyku ze Skrzyszowa koło Mszany, 23 lipca 1883 r. w kościele św. Jerzego w Mszanie, w obecności świadków – kmiecia z Mszany Franciszka Sitka i Pawła Grzanki: zob. AAK, zesp. Mszana św. Jerzego, sygn. KM 115, Śluby 1840–1899, Rocznik 1883, poz. 4.

130 Franciszka Pękala, została ochrzczona w tym samym dniu. Jej rodzicami chrzestnymi byli: kmieć pełnołanowy Franciszek Smolorz i żona kmiecia pełnołanowego Franciszka Sosna: zob. AAK, zesp. Mszana św. Jerzego, sygn. KM 646, Chrzty 1814–1824, Chrzty 1838–1847, Rocznik 1844, poz. 47.

131 Sakrament chrztu św. Józefa Krótki przyjęła 19 maja 1884 r. w kościele św. Jerzego w Mszanie. Jej rodzicami chrzestnymi byli: kmieć pełnołanowy Szymon Sobala i żona zagrodnika Józefa Żerzan. Zgodnie z obowiązującym prawem Ludwik Krótki zgłosił zdarzenie urodzenia córki Józefy w Urzędzie Stanu Cywilnego w Jastrzębiu 23 maja 1884 r. Zwraca uwagę różnica w dacie narodzin Józefy Krótki między mszańską księgą chrztów, a księgą urodzeń USC w Jastrzębiu. W księdze chrztów widnieje data 18 maja 1884 r., a w księdze urodzeń USC w Jastrzębiu data 19 maja 1884 r. Jako pewniejszą i wcześniej udokumentowaną, przyjąłem datę urodzin Józefy Krótki wskazaną w księdze chrztów: zob. AAK, zesp. Mszana św. Jerzego, sygn. KM 544, Chrzty 1847–1887, k. 485, Rocznik 1884, poz. 18; USC w Mszanie [dawny: USC w Jastrzębiu (niem. *Königsdorf Jastrzemb*)], Akt urodzenia Nr 20 z 23.05.1884 r. Józefa była wnuczką Jakuba Pękali (*25 IV 1802 w Połomi) i Magdaleny Wilkus, prawnuczką Kacpra Pękali (*1 I 1765 w Połomi) i Maryny Mazur (*1771 w Połomi) – ślub odbył się 30 stycznia 1792 r. w Połomi, praprawnuczką Jakuba Pękali (*4 VII 1740) i Michała Mazura, praprawnuczką Sebastiana Pękali i Katarzyny: zob. AAK, zesp. Połomia

Nie mając na wsi żadnych perspektyw na godziwe i dostatnie życie Ludwik, zaraz po ślubie, w ślad za dalekimi kuzynami, wyjechał „za chlebem” na „Czarny Śląsk”¹³². Osiadł w Chropaczowie, gdzie pracował jako

Nawiedzenia NMP, sygn. KM 564, Chrztu 1780–1820, k. 178; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 565, Chrztu 1734–1774, k. 18, 111; AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 558, Śluby 1766–1830, k. 53. Józefa Salamon z domu Krótki zmarła 16.06.1971 r. w Bytomiu. Data śmierci została ustalona na podstawie przypisku z 5 lipca 1971 r. w akcie urodzenia z 1884 r., o którym jest mowa w niniejszym przypisie.

132 Z rolniczej Połomi do przemysłowego okręgu na Górnym Śląsku wyjechało wielu krewnych Ludwika, m.in.: Robert Salamon, brat Ludwika, który 24 czerwca 1901 r. w USC w Łagiewnikach w obecności świadków zamieszkałych w kolonii Zgorzelec w Łagiewnikach Górnych – rzeźnika Szymona Filli lat 36 i górnika Józefa Rymarczyka lat 35 – zawarł związek małżeński z córką górnika Józefa Skrzypca i Agnieszki Korzuc z Szombierek – Marią Barbarą Skrzypiec (*26 XI 1881 w Łagiewnikach Górnych †11 XI 1951 w Łagiewnikach). Następnego dnia Robert i Maria przed ołtarzem głównym w kościele św. Jana Nepomucena w Łagiewnikach złożyli w obecności świadków – Roberta Rymszczyka i Leopolda Wszółka – wymagane do przyjęcia sakramentu małżeństwa śluby. Robert został górnikiem i zamieszkał w Łagiewnikach Górnych w kolonii Zgorzelec. Tam przyszła na świat córka Mariana (*19 VI 1902): Archiwum Państwowe w Katowicach [dalej: APK], zesp. 751 USC w Łagiewnikach, sygn. 106, Akt małżeństwa Nr 24 z 24.06.1901 r.; AAK, zesp. Łagiewniki św. Jana Nepomucena, sygn. KM 1087, Śluby 1895–1961, Rocznik 1901, k. 63 (poz. 24). Józef Salamon (*19 VIII 1867 w Połomi) z linii Gawła Salamona, syn Józefa Salamona i Anny Klimali, który 9 listopada 1891 r. w USC w Lipinach zawarł związek małżeński z córką chałupnika z Nowego Bytomia – Amanda Grosa [Grosh] i Eleonory Dzierżawy – Gertrudą Elżbietą (*15 XI 1873 w Nowym Bytomiu). Józef był kolejjarzem, pomocnikiem strażnika kolejowego (niem. *Hilfbahnwärter*). Mieszkał z rodziną w Lipinach, w kolonii Szyb Marcina (niem. *Kolonie Martin-schacht*), gdzie na świat przyszły ich dzieci: Maria Regina (*6 IX 1892), Rudolf Mikołaj (*6 XII 1893), Helena Ginewra (*31 XII 1895), Klara Otylia (*2 IX 1899) i Marta Walburga (*25 II 1901): APK, zesp. 2484 USC w Lipinach, sygn. 80, Akt małżeństwa Nr 113 z 9.11.1891 r., sygn. 38, Akt urodzenia Nr 609 z 9.09.1892 r., sygn. 40, Akt urodzenia Nr 871 z 9.12.1893 r., sygn. 43, Akt urodzenia Nr 8 z 4.01.1895 r., sygn. 52, Akt urodzenia Nr 735 z 4.09.1899 r., sygn. 55, Akt urodzenia Nr 139 z 26.02.1901 r. – por. tłumaczenie zawodu – *Spis zawodów...*, s. 7. Z linii gogołowskiej: Jakub Salamon (*29 IV 1867 w Gogołowej), syn Leopolda Salamona i Anny Powiernik, wnuk Macieja Salamona, który 22 listopada 1892 r. w USC w Świętochłowicach zawarł związek małżeński z córką robotnika z Gardawic koło Orzesza Jana Sakwerdy i Marii Zielonki – Marią (*13 V 1868 w Gardawicach). Jakub został młodszym górnikiem ciągnącym lub popychającym wózki z urobkiem (niem. *Schlepper*). Zamieszkał w Królewskiej Hucie: zob. APK, zesp. 2485 USC w Świętochłowicach, sygn. 62, Akt małżeństwa Nr 76 z 22.11.1892 r.; por. tłumaczenie zawodu – *Spis zawodów...*, s. 15. Karol Salamon (*1871), brat Jakuba, który 15 maja 1893 r. w kościele w Połomi poślubił córkę zagrodnika Jana Faikisa – Wiktorię (*1873) i zaraz po ślubie wyjechał z nią do okręgu przemysłowego do Świętochłowic, gdzie zanim uległ niegroźnemu wypadkowi na kopalni, pracował jako robotnik, palacz kotła i dozorca maszyn. Mieszkał z rodziną w Świętochłowicach, często zmieniając wynajmowane mieszkania. W Świętochłowicach na świat przyszły ich dzieci: Maria Franciszka

Fot. 8. Ołtarz w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Połomi

Źródło: <http://www.parafiapolomia.prv.pl/>

robotnik¹³³. W Chropaczowie jego żona Józefa urodziła kilkanaścioro ich dzieci, z których możemy wymienić czworo: Pawła (*1 XII 1904)¹³⁴, Jana (*9 V 1906)¹³⁵, Edwarda (*12 IX 1907)¹³⁶ i Józefa (*19 X 1919)¹³⁷.

(*30 IX 1894), Gertruda (*24 X 1896), Franciszek (*9 X 1898) i Ludwik (*21 VII 1901): zob. AAK, zesp. Połomia Nawiedzenia NMP, sygn. KM 1607, Śluby 1840–1907, k. 183; APK, zesp. 2485 USC w Świętochłowicach, sygn. 23, Akt urodzenia Nr 608 z 6.10.1894 r., sygn. 27, Akt urodzenia Nr 740 z 27.10.1896 r., sygn. 31, Akt urodzenia Nr 826 z 10.10.1898 r., sygn. 36, Akt urodzenia Nr 657 z 26.07.1901 r.

133 W 1904 r. Ludwik był pracownikiem na kopalni. Od 1906 r. był hutnikiem: zob. przypisy 134–136.

134 Paweł w dorosłym życiu pracował jako księgowy. Zmarł 14 września 1985 r. w Świętochłowicach. Datę śmierci ustalono na podstawie przypisku w Akcie urodzenia z 1904 r.: zob. APK, zesp. 2483 USC w Chropaczowie, sygn. 23, Akt urodzenia Nr 433 z 2.12.1904 r.; wywiad z mieszkanką Bytomia ur. w 1968 r. w Bytomiu. Zapis: Artur Paczyzna [dalej: AP], 1.04.2016, Bytom.

135 APK, zesp. 2483 USC w Chropaczowie, sygn. 77, Akt urodzenia Nr 433 z 12.05.1906 r.

136 Edward w dorosłym życiu pracował jako ślusarz. Zmarł 18 października 1981 r. w Świętochłowicach. Datę śmierci ustalono na podstawie przypisku w Akcie urodzenia z 1907 r.: zob. APK, zesp. 2483 USC w Chropaczowie, sygn. 79, Akt urodzenia Nr 323 z 14.09.1907; wywiad z mieszkanką Bytomia ur. w 1968 r. w Bytomiu. Zapis: AP, 1.04.2016, Bytom.

137 Data urodzenia Józefa została ustalona na podstawie przypisku o jego śmierci z 3 października 1942 r. w akcie małżeństwa z 1903 r.: zob. przypisy 128.

Ludwik zmarł w Chropaczowie w 2. połowie lat 30. XX wieku na zapalenie płuc¹³⁸.

Wojenne i powstańcze losy Salamonów

Potomkowie trzech braci Salamonów z Połomi w XX wieku mieszkali i pracowali zarówno w Połomi, jak i w górnośląskim okręgu przemysłowym: m.in. w Chropaczowie, Lipinach, Bytomiu i Świętochłowicach. Nie ominęły ich doświadczenia wojenne z lat 1914–1918. Na frontach I wojny światowej walczyło wielu Salamonów. Z Połomi byli to m.in.: Alojzy Salamon (*28 V 1887), Antoni Salamon (*13 IV 1898), Franciszek Salamon, Józef Salamon (†przed 7 VI 1918). Z Jastrzębia natomiast m.in.: Alojzy Salamon (*7 I 1897) i Jakub Salamon. Z Markłowic Dolnych był to m.in. Józef Salamon¹³⁹.

W latach 1919–1921 Salamonowie wzięli udział w zmaganiach o powrót odrodzonej Polski na Górny Śląsk. Powstańcami śląskimi byli: kapral (plutonowy) Szymon Salamon z Markłowic (*26 X 1889 w Połomi), sierżant sztabowy z I (X) Kompani I Rybnickiego Oddziału Powiatowego Alojzy Salamon (*12 VI 1888 w Markłowicach Dolnych, syn Franciszka, górnik, żonaty – żona Jadwiga, jedno dziecko, służba wojskowa 1909–1911), szeregowy z Rybnickiego Oddziału Powiatowego Wawrzyniec Salamon (*9 VIII 1896 w Skrzyszowie, w powiecie rybnickim, syn górnika Jana i Marii Hojki ze Skrzyszowa, rolnik, górnik), Jan Salamon z Kompanii Karabinów Maszynowych II Rybnickiego Oddziału Powiatowego (*1 I 1899 w Skrzyszowie, zmarł w czasie walk, syn Jana Salamona z Niedobczyc, górnik), sekcyjny z II Kompanii II Rybnickiego Oddziału Powiatowego Jan Salamon (*4 XI 1895 w Markłowicach), podporucznik Emanuel Salamon z Łagiewnik, Jakub Salamon z Jastrzębia Dużego, Jan Salamon z Świerklan Górnych, Józef Salamon z II Kompanii II Rybnickiego Oddziału Powiatowego z Mszany (*15 VII 1882 w Markłowicach Dolnych, górnik), Ludwik Salamon z Świerklan Dolnych, Ludwik Salamon

■ 138 Z uwagi na ochronę danych osobowych, dokładną datę zgonu Ludwika pominięto: wywiad z mieszkanką Bytomia ur. w 1968 r. w Bytomiu. Zapis: AP, 1.04.2016, Bytom.

139 Zob. *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten 1. Weltkrieg* (A. 31 z 21.04.1917, s. 18237, A. 2355 z 6.03.1919, s. 29475, A. 1740 z 8.12.1917, s. 21997, A. 1939 z 7.06.1918, s. 24133, A. 2308 z 27.01.1919, s. 28897, A. 1091 z 10.08.1916, s. 13924, A. 413 z 23.03.1915, s. 5434), [[:] <http://des.genealogy.net/search/index?sort=lastname&max=50&order=asc&page=&search=Search&listId=eingabe-verlustlisten&pageValue01=&lastname=salamon&offset=0>, dostęp: 30.04.2016.

z III Kompanii V Katowickiego Oddziału Powiatowego (*w Wirku, zam. w Nowej Wsi), Paweł Salamon z Chropaczowa, Wiktor Salamon z Rydułtowych, Julian Salamon z III Batalionu IV Pułku Rybnickiego, kapral Jan Salamon z Huty Laura (Siemianowice Śląskie) z II Kompanii V Batalionu V Katowickiego Oddziału Powiatowego (Milicji Górnośląskiej) Pułku Katowickiego, starszy żołnierz Jan Salamon z V Batalionu I Pułku Piechoty Strzelców Katowickich¹⁴⁰.

Nie ominęły ich także doświadczenia wojenne z lat 1939–1945¹⁴¹.

Podsumowanie

Przedstawione w artykule – w oparciu o dostępne źródła – dzieje wybranej gałęzi chłopskiego rodu Salamonów ze wsi Połomia na ziemi wodzisławskiej na Górnym Śląsku od XVIII do początku XX wieku pozwoliły prześledzić ich losy, wskazać pozycję społeczną oraz nakreślić przyczyny powolnej pauperyzacji, która była bezpośrednią przyczyną migracji do górnośląskiego okręgu przemysłowego. Badania wykazały, że negatywne zjawiska społeczne były spowodowane polityką państwa pruskiego, która w interesie pruskich ziemian, wykorzystując instytucję tzw. uwłaszczenia chłopów przeprowadzoną w latach 1807–1865, doprowadziła do pauperyzacji chłopów śląskich, w tym także badanej rodziny, i powolnego ich wywłaszczenia. Uwagę zwraca szczególnie fakt, że w ciągu kilku pokoleń Salamonowie z zamożnych chłopów: kmieci pełnołanowych (linia Gawła) oraz wolnych zagrodników i zagrodników (linia Jana), z powodu nakładanych wówczas powinności i obciążeń finansowych powoli tracili pozycję w chłopskiej hierarchii społecznej. Zawierane koligacje z córkami bogatych chłopów, jak na przykład ślub Pawła, syna Pawła Salamona, z Józefą Stebel, córką kmiecia pełnołanowego, nie zatrzymały tego procesu, lecz tylko go spowolniły. Wyzbywając się ziemi, Salamonowie musieli mieć się dodatkowych zajęć jako robotnicy rolni. Paweł Salamon, syn Jana był

■ 140 Zob. indeks powstańców śląskich w: P. Parys, *Organizacja i ewidencja personalna 1 Pułku Strzelców Bytomskich oraz Baonu Szturmowego Bytomskiego (styczeń–kwiecień 1921). Teksty źródłowe*, Muzeum Śląskie w Katowicach, Katowice 2015; internetowy *Spis Powstańców Śląskich*, zweryfikowanych przez Związek Powstańców Śląskich w latach 1936–1939 [@:] <http://phps.muzeumslaskie.pl/powstancy.php?opcja=2&slowo=salamon&nazwisko=true>, dostęp: 30.04.2016; *Zasoby archiwalne Powstań Śląskich (1919–1921)*, [w:] *Józef Piłsudski Institute of America for Research in the Modern History of Poland*, [@:] <http://www.pilsudski.org/powstania/lista.php>, dostęp: 30.04.2016.

141 Zob. przypis 137.

opisywany w źródłach jako zagrodnik, gospodarujący na około 4 ha ziemi oraz pracujący dodatkowo jako młocarz i wyrobnik. Jego syn – Paweł – był już opisywany jako chałupnik, tj. chłop małorolny. Proces ubożenia Salamonów najbardziej widoczny jest na przykładzie Karola, syna Pawła. Dzięki ślubowi z córką kmiecia pełnołanowego i sołtysa – Anną Witą, przez pewien czas był nazywany w połomickich księgach parafialnych „posiadaczem ziemskim” (czytaj: dzierżawcą ziemi). Karol nie tylko nie zdołał powiększyć areалу ziemi, na którym gospodarował, ale także nie zdołał utrzymać wniesionego posagiem przez żonę wiana (około 10 ha). Pod koniec życia był już tylko chłopem gospodarującym na kilku hektarach, podobnie, jak jego wstępni. Odziedziczenie ojcowizny przez najstarszego z synów Karola: Franciszka, zmusiły jego braci – Ludwika, Roberta i innych – do opuszczenia rodzinnej Połomi w poszukiwaniu pracy i godziwego zarobku. Dzięki archiwaliom udało się prześledzić ich migrację do górnośląskiego okręgu przemysłowego, gdzie pracowali jako robotnicy w kopalniach i hutach (w Chropaczowie i Łagiewnikach). Założone w niniejszym artykule ramy czasowe, wynikające także z ograniczeń prawnych i dostępności archiwaliów, nie pozwoliły na szczegółowy opis współczesnych losów potomków Jana Salomona. Wydaje się zasadne, aby w przyszłości stały się przedmiotem dalszych badań.

Salomonowie, mieszkając od wieków na Górnym Śląsku, oparli się obcym wpływom, zarówno czeskim, jak i niemieckim. Wychowywani w kulturze polskiej jako świadomi swej polskiej tożsamości narodowej Ślązacy, gdy nadeszła dziejowa okazja do zrzucenia niemieckiego panowania, bez wahania zasilili szeregi walczących o przyłączenie Górnego Śląska do Polski powstańców śląskich. Także ten wątek z uwagi na przyjęte ramy czasowe artykułu wymaga dalszych badań. Intrygujące jest też pytanie badawcze o przyczyny zachowania polskiej tożsamości przez mieszkańców Połomi przez setki lat w obcym środowisku. Szczególnie frapujące jest to, gdy uzmysłowimy sobie, że przez 150 lat, mieszkańcy Połomi żyli w środowisku wrogim wobec żywiołu polskiego, poddani planowej i systematycznej germanizacji oraz rugowani z ziemi.

Do chwili obecnej Połomia nie znajdowała się w kręgu zainteresowania historyków, którzy podjęliby się opisu jej dziejów. Należy wyrazić nadzieję, że opisane w niniejszym artykule wyniki badań genealogicznych jednej z chłopskich rodzin z Połomi, staną się impulsem do wypełnienia luki na

rynku księgarskim i Połomia – wzorem innych wsi ziemi wodzisławskiej¹⁴² – także doczeka się swojej monografii.

Systematycznie rosnące zainteresowanie amatorskimi badaniami genealogicznymi w Polsce i na świecie zwróciły uwagę naukowców, w tym w szczególności historyków, którzy w podejmowaniu profesjonalnych badań naukowych w tym zakresie dostrzegli szansę na poszerzenie wiedzy o statusie jednostki w zmieniających się warunkach gospodarczych i politycznych oraz społecznościach lokalnych i historii regionów.

Dzięki badaniom genealogicznym i uzupełniającym je genetycznym i seroantropologicznym, których dynamiczny rozwój obserwujemy w ostatnich latach, z jednej strony weryfikowane są wcześniejsze ustalenia historyków, a z drugiej stawiane nowe pytania badawcze, w tym dotyczące migracji, jej kierunków oraz przyczyn. Dotyczą one także pochodzenia i wędrówek Salamonów z południowej Polski, tj. z Podkarpacia oraz ze Śląska, w tym rodziny, której poświęcony został niniejszy artykuł.

Summary

The Salamon Family from the Village of Połomia

The article presents the history of the Salamon peasant family from the village of Połomia in Wodzisław County in Upper Silesia, from the beginning of the eighteenth century to the early twentieth century. The author of the study put a special emphasis on indicating the impact of external factors, particularly economic (including the effects of the so-called enfranchisement of peasants in the Kingdom of Prussia between 1807 and 1865 and the industrialization of the second half of the nineteenth century) and political (including policies of the Prussian state and armed conflicts) on the fate of the family, including forced by economic factors (mostly the impoverishment) labor migration to the Upper Silesian industrial region (between the nineteenth and twentieth century).

■ 142 Zob. A. Wróbel, *Z przeszłości czterech wsi: Syrynia, Lubomia, Grabówka, Nieboczowy*, Katowice 1991.